

המלחמה בסוריה – מדוע ניצח בשאר?

אייל זיסר

המלחמה בסוריה הולכת וקרבה לסיומה. השבת היציבות והשכנת שלום במדינה עודם יעד רחוק מהשגה, אם בכלל. אולם המערכה בשדה הקרב הוכרעה, ובשאר אל־אסד הוא היוצא ממנה כשידו על העליונה. ניצחון זה הגיע לידינו של בשאר הודות להתגייסותן של טהראן ושל מוסקבה להילחם לצידו, וכן בשל חוסר המעש והחידלון שגילו מדינות המערב ובראשן ארצות־הברית לנוכח המשבר בסוריה. ובכל זאת, מדובר גם בניצחון הנעוץ, מצד אחד, במציאות הפנים־סורית ובכישלונם של המורדים במשטר הסורי, אך מנגד, גם במיומנות הפוליטית וביכולת ההישרדות שגילה בשאר האיש, יחד עם התמיכה שהמשטר ומוסדות המדינה זכו לה מצד קואליציה רחבה של כוחות חברתיים וכלכליים מקרב האוכלוסייה במדינה. בשאר לא ניהל קרב הישרדות זה רק כדי להפוך ל"שליט בובה" בידי אחרים, ויש להניח כי ישאף, ככל שהדברים יהיו תלויים בו, לשוב ולהפוך למקבל החלטות יחיד בכל האמור בעתיד משטרו וארצו.

מילות מפתח: בשאר אל־אסד, רוסיה, סוריה, איראן, עלווים

הקדמה

"בלעדינו בשאר לא היה שורד" – עלי אכבר וליאתי, יועצו המדיני של המנהיג הרוחני העליון של איראן עלי חמנאי, נובמבר 2017.¹
"יש נשיא בדמשק. אפשר היה להניח כשהחל הכול שהוא ייבהל, ייקח את המזוודה שלו, יעבור ללאד'יקייה ומשם יתור אחר מקום מקלט במוסקבה או במדינה אחרת... אבל האיש לא נבהל... הוא נותר איתן וחזק. הוא נשאר בדמשק ולא עזב. ויחד עימו נותר סגל של אנשי מדינה וביטחון... המדינה לא קרסה.... מן

פרופ' אייל זיסר הוא סגן הרקטור, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת תל אביב.

הצבא הסורי לא ערקה ולו גם פלוגה או אפילו כיתה. הצבא נותר שלם וכך גם מנגנוני הביטחון ומוסדות המדינה. הם נותרו שלמים כי היה מי שישמור עליהם. וברור שהם לא היו מצליחים להחזיק מעמד ולשרוד במשך שבע השנים האחרונות, אלמלא נמצאה להם תמיכה עממית נרחבת" – חסן נסראללה, מזכ"ל חזבאללה, ינואר 2018.²

המלחמה בסוריה הולכת וקרבה לסיימה. השבת רגיעה ויציבות לכל רחבי המדינה, לא כל שכן השכנת שלום ואף פיוס לאומי בין מרכיביה של החברה הסורית עודם יעד רחוק מהשגה, אם בכלל. אבל המערכה בשדה הקרב הוכרעה ובשאר אל-אסד, עילת המלחמה ומחוללה, הוא היוצא ממנה כשידו על העליונה, ומאחוריו כל אלו שאותם ייצג ושבעבורם נלחם: המשפחה והשושלת, העדה העלווית, ולבסוף אותה קואליציה של כוחות חברתיים וכלכליים שעמדה בבסיס משטרו, משטר הבעת' הסורי.

ניצחוננו של בשאר אל-אסד הושג הודות לבעלי בריתו אך גם לאויביו וליריביו, כלומר, הודות להתגייסותן של טהראן ושל מוסקבה להילחם בעבורו ולהכריע את אויביו, אך גם בזכות חוסר המעש והחידלון שגילו מדינות המערב ובראשן ארצות-הברית לנוכח המשבר בסוריה. אלא שלצד זאת מדובר גם ואולי בעיקר בניצחון הנעוץ במציאות הפנים-סורית. מצד אחד, כישלונם של המורדים לאחד שורות, להצמיח הנהגה מדינית וצבאית ולהשיל מעליהם את התדמית הקיצונית הסלפית-ג'אדית שדבקה בהם. אך מנגד, וראוי להדגיש זאת, המיומנות הפוליטית ויכולת ההישרדות שגילה בשאר האיש ולצד זאת גם התמיכה שזכה לה, ושמה זכתה המדינה הסורית שבראשה עמד, מצד חלקים רחבים של האוכלוסייה החיה בה. זוהי תובנה חשובה לכל דיון שעניינו עתידה של סוריה, ובמיוחד לכל דיון שעניינו עתיד הנוכחות הזרה בה, הרוסית ואף האיראנית, דהיינו ניסיון של מוסקבה ושל טהראן להשליט את רצונן על מדינה זו – במשותף או תוך מתח ואף תחרות ויריבות ביניהן. דיון כזה ראוי שיביא בחשבון כי בשאר לא ניהל את מאבק ההישרדות לחיים או למוות, שממנו יצא מנצח, רק כדי להפוך ל"שליט בובה" המופעל בידי אחרים, גם אם מדובר בנשיא רוסיה ולדימיר פוטין, או במפקד 'כוח קודס' של משמרות המהפכה האיראניים, הגנרל קאסם סולימאני. ככל שהדברים יהיו תלויים בו, יש להניח כי ישאף לשוב ולהפוך לשחקן עצמאי המקבל את ההחלטות בכל האמור בעתיד משטרו וארצו.

יסודות הניצחון של בשאר

בשבע השנים האחרונות התנהלה בסוריה מלחמת אזרחים עקובה מדם, שהביאה את המדינה אל סף התפרקות ואף קריסה, וכן הובילה לריסוק של החברה הסורית למרכיביה הבסיסיים (עדות, שבטים, חמולות ומשפחות). בראשית שנת 2018

הוערך מספר ההרוגים בקרבות בחצי מיליון נפש בקירוב, ומספר הנפגעים הוערך ביותר משני מיליון. עוד כעשרה מיליון סורים, כמחציתה של האוכלוסייה במדינה, איבדו את בתיהם, ובין חמישה לשמונה מיליון מהם הפכו לפליטים מחוץ לגבולות ארצם.³ נוסף לכך חרבו או הושמדו כשלושה רבעים מן המשק הסורי ומהתשתית המשקית והכלכלית במדינה – מערכות החינוך והבריאות, התחבורה, החשמל והמים, שדות הנפט והגז ואסמי התבואה.⁴

ראשיתה של המלחמה במחאה, מחאתם של איכרים רעבים ללחם וצמאים לשינוי מאזורי הכפר והפריפריה, שהייתה בראשיתה מקומית ומוגבלת ובעיקר נטולת אלימות, אשר פרצה במארס 2011 כחלק מאירועי 'האביב הערבי'. מחאה זו הפכה תוך חודשים אחדים להתקוממות עממית רחבת היקף, ובסופו של דבר אף למלחמת אזרחים עקובה מדם שנמשכה למעלה משבע שנים. בחלוף השבועות והחודשים לבשה מלחמה זו גם צביון עדתי וגרוע מכך – צביון דתי שעניינו מלחמת קודש (ג'האד) נגד "משטר הכפירה העלווי" של בשאר אל-אסד, בעל בריתו של המחנה השיעי במזרח התיכון בהנהגת איראן וארגון חזבאללה.⁵

לצד זאת הפכה סוריה גם לשדה קרב, ושמא לזירת מאבק אזורית ובינלאומית, שבה נעשו בשאר אל-אסד וגם יריביו מבית חיילים על לוח השחמט במשחקם של המעצמות הגדולות ושל כוחות אזוריים מתחרים. בראש ובראשונה רוסיה אך לצידה גם ארצות-הברית, ובנוסף להן גם איראן, טורקיה, ערב הסעודית וקטר. מעורבותן של כל אלו רק החריפה את המשבר בסוריה, הזינה את הלחימה המתנהלת על אדמתה וגרמה להתמשכותה, שהרי לא האינטרס המדינתי הסורי, וממילא גם לא האינטרסים של בני העם הסורי, הם שעמדו לנגד עיניהם של השחקנים הזרים ששלחו עתה את ידיהם אל מדינה זו, מבקשים להיבנות מחורבנה.⁶

לאורך שנות המלחמה הראשונות נטתה הכף לצידם של המורדים. הללו נתמכו בידי חלקים משמעותיים של החברה הסורית, בעיקר בני העדה הסונית מאזורי הכפר והפריפריה, המהווים כשליש ואף יותר מקרב תושבי המדינה, הגם שכשלו בניסיונם להצמיח מתוכם הנהגה מדינית וצבאית לגיטימית ואפקטיבית, שתנהיג את המרד אלי ניצחון. בפועל לחמו בשטח מאות קבוצות חמושות ללא אחדות ופיקוד משותף, שחלקן הלך ונצבע בצבעים אסלאמיים ככל שהתמשכה המלחמה במדינה. ובכל זאת, המורדים הצליחו להלום במשטר הסורי, שגילה מולם חידלון וחוסר אונים. המשטר בדמשק הצליח אומנם לשרוד חרף המהלומות שספג, אבל בה בעת הפגין מורל נמוך, תשישות ועייפות נוכח מערכה מתמשכת שהלכה ושחקה את נכסיו – משאבי כוח אדם ומרחבים טריטוריאליים בעיקר במזרח המדינה ובצפונה, אך גם באזורי הכפר והפריפריה במרכז המדינה ובדרומה. בפועל נותר בשליטת משטרו של בשאר פחות מרבע משטחה של המדינה הסורית. מדובר ברצועה צרה הנמתחת מן הבירה דמשק דרומה אל הערים דרעא, בירת החוראן,

וסוידא, בירת הר הדרוזים, וצפונה, עבור בערים חומס וחמה במרכזה של סוריה אל העיר חלב, העיר השנייה בגודלה במדינה, ואל חבל העלווים בחוף הסורי. עם זאת, ברצועה זו התגוררה למעלה ממחצית אוכלוסייתה המקורית של המדינה (כ־13 מתוך כ־25 מיליון נפש). יתר על כן, מוסדות המדינה הסורית הוסיפו לתפקד בה ולספק שירותים בסיסיים לאזרחים דוגמת חשמל ומים, אבטחת מזון, שירותי רווחה, רפואה וחינוך ועוד.⁷

המורדים מצידם הוסיפו להתקדם עקב בצד אגודל – כפר, עיירה ועיר מחוז, זו אחר זו, בדרך להשגת מטרתם – מיטוט משטרו של בשאר אל־אסד. לפרקים נראה היה כי ניצחונם הוא בעיקרו של דבר שאלה של זמן, וכי למדינה הסורית לא תהיה עוד תקומה. כך היה ביולי 2012 בעקבות חיסול הצמרת הביטחונית הסורית בפיוג טרור בלב דמשק; במארס 2013 עם כיבוש העיר אל־רקה, בירת מחוז אל־רקה; וכך היה גם באביב 2015 בעקבות הצלחתם של המורדים להשתלט על מחוז אדליב, וכן הצלחתו של ארגון דאע"ש להבקיע אל מרכזה של סוריה (עם כיבוש העיר תדמור) ואל דרומה (החל בכמה מפרבריה של דמשק וכלה במרגלות הר הדרוזים). אלא שלכל מי שחישב את קיצו של בשאר אל־אסד ציפתה הפתעה, כאשר מוסקבה וטהראן התגייסו החל בספטמבר 2015 כדי לסייע לו לשרוד על כיסאו ולהכריע את אויביו. מטוסים ומסוקי קרב רוסיים ולצידם לוחמים על הקרקע מ'כוח קודס' של משמרות המהפכה האיראניים, לוחמים של ארגון חזבאללה ושל מיליציות שיעיות מכל רחבי המזרח התיכון שהוקמו ואומנו בידי איראן – כל אלה הגיעו אל אדמת סוריה והטו את הכף לטובתו של בשאר. המהלומות האוויריות שהנחיתו הרוסים על מטרות המורדים, וליתר דיוק על המרחבים האזרחיים שבהם פעלו, הביאו לפגיעה קטלנית בלכידות וברוח ואף בכוח הלחימה של המורדים, ובעיקר לפגיעה באוכלוסייה האזרחית שהעניקה להם מחסה. מהלומות אלו אפשרו לצבא הסורי ובעיקר לכוחות איראניים, ללוחמים של חזבאללה ולאנשי המיליציות השיעיות שהביאה איראן לסוריה ליטול לידיהם את היוזמה ולשוב ולהשתלט על מרבית שטחה של סוריה – כשלושה רבעים ממנו.⁸ לצד זאת ראוי לציין גם את הישגיה של וושינגטון שהובילה קואליציה בינלאומית, ובעיקר כוחות שיעיים בעיראק וכורדיים בסוריה, שהביאה למיטוט המדינה האסלאמית של דאע"ש, הגם שהמשטר הסורי ובעיקר איראן הם שמיהרו למלא את החלל שהותיר אחריו דאע"ש, בעיקר במזרח המדינה: המדבר הסורי ומחוז דיר אל־זור.⁹ ראוי עם זאת לציין כי בכללותו של דבר לא הייתה לושינגטון מדיניות כוללת בשאלה הסורית, ובעצם מדיניותה בתקופת ממשלו של ברק אובמה וגם בממשלו של דונאלד טראמפ גרסה התמקדות במאבק בדאע"ש, תוך נכונות להותיר את המשימה של הבאת המלחמה בסוריה לסיומה בידיה של מוסקבה, גם אם במחיר הישירותו של בן חסותם של הרוסים, בשאר אל־אסד, על כס הנשיאות בדמשק.

אלא שלצד ההיתלות ברוסיה ובאיראן כמי שחוללו את המפנה במלחמה בסוריה, כמו גם בחדלונה ובעצם ברתיעתה של וושינגטון מגילוי כל מעורבות במלחמה זו, ראוי להדגיש גם את הנסיבות הפנימיות שאפשרו את ניצחון משטרו של בשאר. מדובר כמובן בכישלון המורדים לאחד שורות ולהצמיח הנהגה לגיטימית ומוסכמת ולהשיג תמיכה מבית ומחוץ בעניינם, אבל לצד זאת ראוי להזכיר את נקודות העוצמה של המשטר הסורי. בסופו של דבר, עובדה היא כי לאורך שנות המלחמה הממושכת הצליחו בשאר והשושלת האסדית שבראשה עמד, אבל גם המדינה הסורית ומוסדותיה ובראשם הצבא ומנגנוני הממשל והביטחון – להחזיק מעמד ולהפגין לכידות ועוצמה שהפתיעו רבים שחישבו שוב ושוב את קיצם. מוסדות המדינה והצבא לא קרסו אל תוך עצמם, כפי שקרה בלוב או בתימן, אלא הוסיפו לתפקד, הגם שלא פעם באופן חלקי ומוגבל. הצבא הסורי התמודד למשל עם גלי עריקות שהקיפו כשליש מכוח האדם הסדיר שלו, אך אלו לא הביאו לקריסתו ונתרו מוגבלים לקבוצות מצומצמות של חיילים ומפקדיהם (דהיינו, אף יחידה צבאית מדרג גדוד ומעלה לא ערקה אל שורות המורדים). גם הקצונה הצבאית הבכירה ולצידה ההנהגה הפוליטית והמדינית נותרו נאמנות לשליט ולמשטרו. לצד זאת ראוי לשוב ולהזכיר כי הממשלה בדמשק הצליחה להמשיך לקיים מסגרת מתפקדת – גם אם חלקית ומקרטעת – של מערכות חינוך, בריאות ורווחה, וחשוב מכול, של אספקת מזון ומצרכים חיוניים שהצליחו לשמר את זיקתה של האוכלוסייה למדינה ולמוסדותיה.¹⁰ כל אלה אפשרו לבשאר ולמשטרו ולמדינה שבראשה עמד לקום ולהתנער כעוף החול ולפרוש כנפיים, כאשר עלה בידי רוסיה ואיראן להטות את המערכה הצבאית לצידו. כפי שציין חסן נסראללה: "אנו באנו לסוריה ואחרינו הגיעו האיראנים, ואחריהם הגיעו קבוצות לוחמים מעיראק... ובשנתיים האחרונות הצטרפו לכל אלו גם הרוסים. אבל אם לא היה נמצא שם כל אותה העת צבא סורי, הרי כל הכוחות הזרים הללו שהגיעו אל אדמת סוריה היו נחשבים (ובעיקר נתפסים בידי הסורים) כצבא כיבוש, אלא שזה לא מה שקרה".¹¹ ניצחון זה של בשאר לא היה אלא צירוף של ארבעה ניצחונות העומדים כל אחד בפני עצמו:

הניצחון הראשון – ניצחונו האישי של בשאר אל'אסד, שהפגין שליטה עצמית, נחישות ודבקות במטרה, תוך נכונות מחושבת מקפיאת דם וחסרת רחמים להקריב מיליונים מבני עמו לשם הבטחת הישרדותו האישית והישרדות משטרו. מעבר לכך הפגין בשאר גם מיומנות פוליטית ויכולת תמרון דוגמת הצלחתו לחבר בין רוסיה לאיראן – שתי יריבות שמעטים הדברים המחברים ביניהן – ולגייסן לצידו תוך שהוא משיג לעצמו מרחב תמרון, גם אם מוגבל, ואף חופש פעולה מולן באמצעות ניצול המתח והיריבות בין השתיים.¹²

הניצחון השני – ניצחונה של העדה העלווית שהתייצבה כאיש אחד מאחורי בשאר והטילה את בניה לקרב למענו, ובעצם למען "הפרויקט העלווי" – ההגמוניה שהשיגו בני העדה על סוריה. אלו הוסיפו אפוא להתגייס בהמוניהם, יחידים כמעט מקרב פסיפס העדות הסורי, לצבא הסדיר ולמיליציות חמושות, וללחום את מלחמתו של בשאר – מלחמתם שלהם.¹³ דוגמה לסמל לאלו נמצא בדמותו של עקיד (אלוף-משנה) סוהייל אל-חסן, הנמר שהוביל רבות מן המערכות שניהל המשטר הסורי, והפך לאחד מסמלי הניצחון של המשטר בדמשק. הוא הוזמן לפגישה עם הנשיא הרוסי ולדימיר פוטין בעת שהלה ביקר בסוריה בדצמבר 2017, ואף הוזכר כמועמד של הרוסים להחליף את בשאר כנשיא המדינה, אם יעלה הצורך.¹⁴

הניצחון השלישי – שרידותה של הקואליציה החברתית העומדת בבסיסו של המשטר הסורי – אותה קואליציה של כוחות חברתיים שהתייצבה מאחוריו, מי בלחימה אקטיבית לצידו, מי בתמיכה מהצד ומי בישיבה על הגדר והימנעות מפעילות נגדו. בראשה של קואליציה זו עמדו בני העדה העלווית אך היו שותפים לה גם בני עדות מיעוטים נוספות, ולצד כל אלו גם סונים בני מעמד הביניים והאליטות בערים הגדולות.

ראוי לשוב ולהזכיר כי משטר הבעת' הסורי החל את דרכו כמייצג של קואליציה חברתית רחבה, שהייתה נטועה עמוק בציבוריות הסורית. קואליציה זו הובלה אומנם בידי בני העדה העלווית, אך לצידם היו שותפים בה גם בני עדות המיעוטים האחרות במדינה דוגמת הדרוזים, האסמאעיליים והנוצרים, ומה שחשוב יותר, גם בני העדה הסונית – בתחילה מאזורי הכפר והפריפריה, ובעשורים האחרונים גם בני מעמד הביניים והאליטות בערים הגדולות.¹⁵

הסדקים שהתגלו בבניינה של קואליציה זו בעשורים האחרונים, וליתר דיוק התהום שהלכה ונפערה בין המגזר הסוני הכפרי לבין המשטר בדמשק, היא שהובילה לפרוץ המהפכה הסורית, שהרי היה זה המגזר הסוני הכפרי – כשליש מכלל האוכלוסייה בסוריה וכמחצית מניינה של העדה הסונית במדינה – שהפנה גבו למשטרו של בשאר ואולי חש נבגד וזנוח על ידו, ולכן יצא במאוס 2011 למאבק עד חורמה. בשבי קסמה של המהפכה הסורית נפלו תחילה חלקים נרחבים מן האוכלוסייה בסוריה, בני כל העדות והמעמדות. ועם זאת, לאחר שהמהפכה הפכה למלחמה אזרחים עקובה מדם ובעיקר למלחמת ג'יהאד בהובלתן של קבוצות סלפיות ג'האדיות, שחבריהן באו לרוב מקרב בני הכפר והפריפריה, נמוגה בקרב בני עדות המיעוטים, האליטות ומעמד הביניים הסונים בערים הגדולות ההתלהבות מן המהפכה, ממחולליה וממוביליה, וליתר דיוק מאותן קבוצות לוחמות שפעלו בכל רחבי סוריה. בהקשר זה ראוי לשוב ולהזכיר כי קווי השסע בסוריה היו מאז ומעולם בעלי מאפיינים מעמדיים, חברתיים וכלכליים, ולא דווקא עדתיים. יש גם להודות כי סונים ממעמד הביניים ומהאליטות בערים הגדולות נטו מאז ומתמיד, ובוודאי

כשפרצה המהפכה בסוריה, לראות בשילוב בין כפריות לבין קיצוניות אסלאמית משום סכנה לסדר החברתי, הכלכלי והפוליטי המתקיים במדינה, שבקודקודו שושלת אסד וסביבה בני העדה העלווית. בסופו של דבר גם המגזר העירוני הסוני מצא את מקומו בסדר החברתי, הכלכלי והפוליטי (זאת הודות לשנות היציבות הממושכות בסוריה מאז ראשית שנות השבעים, ובמיוחד מאז אימצה הממשלה בדמשק מדיניות של פתיחות כלכלית ושל עידוד המגזר הפרטי). למותר לציין כי יסוד סוני עירוני זה היה ונותר במהותו לאומי ערבי חילוני.¹⁶

הניצחון הרביעי, ניצחונה של המדינה הסורית – בשאר ושותפיו מבית ומחוץ ביקשו כמובן לראות בניצחוננו גם ניצחון למוסד ולרעיון המדינה הסורית. בכך התפאר בשאר עצמו כשהכריז במהלך מסע ניצחון שקיים במארכס 2018 באזור אל-ע'וטה שממזרח לדמשק, לאחר שצבאו השתלט עליו: "הקלף המרכזי המצוי בידני הוא תמיכתו של העם הסורי, שהרי ללא תמיכה כזאת פעולותינו היו בלתי לגיטימיות. בני העם רוצים את המדינה (הסורית) ולכן הם חוזרים אליה".¹⁷

אפשר להתווכח על משמעותו של ניצחון או הישג זה, ובמיוחד נוכח המחיר האנושי והחומרי הנורא ששילם המשטר הסורי בעבור ניצחוננו. אבל עובדה היא כי רבים מתושביה של סוריה העדיפו לדבוק במוסד המדינה ולכל הפחות לא לצאת נגדו, על פני מעבר "אל הבלתי ידוע". לאורך העשורים הראשונים לקיומה של סוריה התקשו האליטות לקבל את המדינה ואף בחרו כזכור להתנער ממנה כשהחליטו בפברואר 1958, במעשה של איבוד עצמי לדעת, על כינון איחוד קע"ם עם האחוזות

הערבית הגדולה, מצרים. אלא שעם השנים נראה היה כי הסורים שינו את טעמם, ולנוכח שנות היציבות והעוצמה שידעה סוריה וידעו גם תושביה, ובוודאי אלו מהם שנהנו מפירות יציבות זו תחת שלטונה של שושלת אסד, הם נמנעו מהתנערות מן המדינה ומוסדותיה.

ובכל זאת, לא ניתן להתעלם מכך ששנות המלחמה היו הרסניות למדינה ולחברה בסוריה. בהקשר זה ראוי להזכיר את אותו מהפך דמוגרפי שהתחולל במדינה, תוצאה של טיהור אתני של מיליוני סורים, שהפכו שלא ברצונם לפליטים מחוץ לארצם. בשאר הצהיר לא פעם בשנים האחרונות כי לא יקרא לפליטים לשוב לארצם,¹⁸ ואף התפאר כי האוכלוסייה הסורית נעשתה הרמונית יותר,¹⁹

עתה כשסוריה נפטרה מעודפי האוכלוסייה – פרי ריבוי טבעי שיצא מכלל שליטה בעיקר במהלך שנות השמונים והתשעים של המאה הקודמת. עודפי אוכלוסייה אלו עמדו בבסיס המתח העדתי שהורגש במדינה והיוו נטל על משאביה.

בשאר לא ניהל מאבק
הישרדות זה רק כדי
להפוך לשבוי או לשליט
בובה בידי טהראן, וגם לא
בידי מוסקבה. יש להניח
כי ישאף, ככל שהדברים
יהיו תלויים בו, ליטול
לידיו את השליטה על
עתידיה של ארצו.

לנוכח כל זה, אין ספק כי עוד ארוכה הדרך אל המנוחה והנחלה, ולכל הפחות, אלי יציבות פוליטית שתאפשר להשיב את סוריה לימי גדולתה, או למצער לעידן הזוהר שידעה בימי אביו של בשאר, חאפז אל-אסד. בסופו של דבר סוריה חרבה והרוסה והפסיפס החברתי שלה נופץ לרסיסים. מכאן תובן טענתם של רבים בסוריה ומחוצה לה כי ניצחונו של בשאר הוא "ניצחון חלול", וכי הוא יתקשה להשליט עצמו מחדש על כל שטחה ולשקם בה את מוסדות המדינה ומנגנוניה באופן שיאפשר לו שליטה אפקטיבית במדינה, ובעיקר יסייע לו לחבר מחדש בין מרכיביו של הפסיפס החברתי הסורי, שהתנפץ לרסיסים ברעש גדול.²⁰

ובכל זאת, מהלך האירועים בסוריה לאורך השנים האחרונות מלמד על שליט נחוש, הנכון להקריב מיליונים מבני עמו למען השגת מטרותיו, ובעצם למען הישרדותו. ראוי להעיר כי במזרח התיכון, עריצות עקובה מדם וחסרת מעצורים כמו זו שהפגין בשעתו סדאם חוסיין בעיראק היא נדבך חשוב בהצלחתו של השליט לשרוד, שעשויה להבטיח לו יראה וציות לאורך שנים מצד בני עמו. לצד זאת הוסיף בשאר ליהנות ממידה רבה של תמיכה בקרב חלק חשוב של האוכלוסייה הסורית אשר נותר נאמן לשליט ולמשטרו ואף למדינה הסורית כרעיון מסדר לחיים ולקיום. תמיכה זו אפשרה לו לשרוד לאורך שנות המלחמה הממושכת ובסיוע של רוסיה ואיראן, אף להשיב לשליטתו את מרבית שטחה של המדינה הסורית. למותר לציין כי בשאר לא ניהל מאבק הישרדות זה רק כדי להפוך לשבוי או לשליט בובה בידי טהראן, וגם לא בידי מוסקבה, ולפיכך יש להניח כי ישאף, ככל שהדברים יהיו תלויים בו, ליטול לידי את השליטה על עתידה של ארצו. ראוי להביא בחשבון גם עובדה זו בכל תחזית המבקשת לחזות את פני עתידה של סוריה.

הערות

- 1 Reuters, "From Aleppo, Top Iranian Official Hails Tehran's Growth as Regional Power", *Haaretz*, November 8, 2017, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/top-iranian-official-hails-tehran-s-growth-as-regional-power-1.5464066>
- 2 ראיון של חסן נסראללה לערוץ הטלוויזיה אל-מיאדין, 3 בינואר 2018, <https://goo.gl/TM1g3Z>
- 3 Megan Specia, "How Syria's Death Toll Is Lost in the Fog of War", *The New York Times*, April 13, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/04/13/world/middleeast/syria-death-toll.html>
- 4 אלון ריגר וערן ישיב, "כלכלת סוריה: המצב הנוכחי ותרשימים לעתיד", *עדכן אסטרטגי*, כרך 20, גיליון 1, אפריל 2017, עמ' 63-73, <https://goo.gl/GNq9gV>
- 5 לרקע כללי על המלחמה בסוריה ראו: אייל זיסר, *סוריה: מחאה, מהפכה, מלחמת אזרחים*, מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון, 2014; פואד עג'מי, *המרד בסוריה*, תל-אביב, עם עובד, 2013; David W. Lesch, *The Fall of the House of Assad*, New Haven, Yale University Press, 2012.

- 6 עמוס הראל, "בסוריה מתקיימת עכשיו הצגה אחת בלבד: דו־קרב המעצמות, **הארץ**, 13 באפריל 2018, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-MAGAZINE-1.5994393>
- 7 על שלב המלחמה ראו William Harris, *Quicksilver War, Syria, Iraq and the Spiral of conflict*, London: Hurst, 2018.
- 8 עמוס ידלון, "רוסיה בסוריה והמשמעויות לישראל", **עדכן אסטרטגי**, כרך 19, גיליון 2, יולי 2016, עמ' 3-7; אייל זיסר, "מעורבותה של רוסיה בסוריה", **עדכן אסטרטגי**, כרך 19, גיליון 1, אפריל 2016, עמ' 31-38, <http://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/Zisser.pdf>
- 9 מרתה פורלן וכרמית ולנסי, "היום שאחרי המדינה האסלאמית", **עדכן אסטרטגי**, כרך 20, גיליון 3, אוקטובר 2017, עמ' 61-72, http://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2017/10/Adkan20-3HEB_4-63-74.pdf
- 10 אייל זיסר, "המשבר הסורי – מאבק בלא הכרעה – משל הנמלים והפיל", **עדכן אסטרטגי**, כרך 16, גיליון 2, יולי 2013, עמ' 31-40.
- 11 ראיון של חסן נסראללה לערוץ הטלוויזיה אל־מיאדין, 3 בינואר 2018, שם.
- 12 על בשאר אל־אסד ראו אייל זיסר, "בודד בצמרת: בשאר אל־אסד והמאבק על סוריה", **עדכן אסטרטגי**, כרך 16, גיליון 3, אוקטובר 2013, עמ' 53-61, <https://goo.gl/57uxkj>
- 13 Leon T. Goldsmith, *Cycle of Fear: Syria's Alawites in War and Peace*, London: C. Hurst & Co. Publishers Ltd., 2015; Michael Kerr and Craig Larkin (eds.); *The Alawis of Syria: War, Faith and Politics in the Levant*, London: Hurst Publishers, 2015, p. 384.
- 14 ראו למשל עושאק אל־נמר, סהיל אל־חסן, <https://www.facebook.com/syrianarmy>, sy/; ראו גם ערוץ הטלוויזיה אל־ערביה, "מן הו אל־נמר אלד'י יח'אפ מנהו אלא־אסד (מיהו הנמר שממנו מפחד אסד)", 25 בפברואר 2018, <https://goo.gl/CPT7bP>
- 15 Hanna Batatu, *Syria's Peasantry, the Descendants of its Lesser Rural Notables, and Their Politics*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1999; Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Formation in Ba'thist Syria, Army, Party and Peasant*, Boulder, Colorado, Westview Press, 1990.
- 16 בנדטה ברטי, "אי־השקט בסוריה: מה הלאה?", **עדכן אסטרטגי**, כרך 15, גיליון 1, אפריל 2012, עמ' 49-58, <http://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/1349275699.pdf> (FILE) ראו גם אייל זיסר, **סוריה: מחאה, מהפכה, מלחמת אזרחים**, שם.
- 17 **אלי־חדת'**, 18 במוץ 2018, <https://goo.gl/Fz4Jwy>
- 18 ראו ראיון שהעניק בשאר אל־אסד לעיתון האיטלקי **אלג'ורנאלו** ולערוץ הטלוויזיה TG5, 29 בדצמבר 2016, *President Assad's Statements to the Italian TG5 Interviews*, and to *Il Giornale*, December 29, 2016. http://www.presidentassad.net/index.php?option=com_content&view=category&id=322&Itemid=468
- 19 לנוסח מלא של דברי בשאר אל־אסד ראו Aletho News, 20 august 2017, <https://goo.gl/VHRjJc>
- 20 ראו למשל אליזבט צורקוב, "כוחו של משטר אסד וחולשתו", הפרוורם לחשיבה אזוורית, 18 באוקטובר 2017, <https://goo.gl/JSyHJt>